

Gods Woord als norm bewaren in een sterk veranderende cultuur

Als kerken staan we voor een geweldige uitdaging. In onze tijd staat namelijk het lezen van de Bijbel onder druk. Ik heb daarover geschreven in het decembernummer (nieuwe hermeneutiek) en in het februarinummer (nieuwe vrijzinnigheid).

Dit alles vraagt van ons dat we ons bezinnen hoe wij Gods Woord als norm kunnen bewaren in een sterk veranderende cultuur.

Om deze vraag te beantwoorden is het nodig dat ik eerst twee dingen nader omschrijf. In de eerste plaats zal ik nader uitwerken wat ik bedoel ik met 'een sterk veranderende cultuur'. En in de tweede plaats zal ik aangeven wat ik versta onder 'Gods Woord als norm'.

Veranderende cultuur

Wanneer je zegt dat we leven in 'een sterk veranderende cultuur', dan is dat een uitspraak die kan duiden op het feit dat er nog al wat in beweging is in onze tijd. De ontwikkelingen volgen elkaar in razend tempo op. Voor de jongeren van tegenwoordig is het niet meer voor te stellen dat hun ouders of grootouders moesten leven in een tijd zonder computer, laat staan zonder

mobiele telefoon. Met name het internet lijkt onze cultuur diepgaand te veranderen. De gevolgen daarvan zijn voor ons nu nog niet te overzien. Maar het lijkt erop dat het ons concentratievermogen aantast en dat het voor ons steeds moeilijker wordt om informatie op te slaan en te verwerken. Het lezen van teksten geeft ons meer en meer problemen. In die zin zou je kunnen spreken van een opkomend nieuw soort analfabetisme: dat je de woorden van een tekst wel kunt lezen, maar steeds minder kunt begrijpen.'

Daarnaast verwijst de typering van een sterk veranderende cultuur op het feit dat we leven in een postchristelijke tijd. Het beeld van de situatie in Nederland is al jaren dat er steeds minder mensen naar de kerk gaan. Begin 2015 kopte *de Volkskrant*: 'Voor het eerst meer ongelovigen dan gelovigen in Nederland' (16 jan. 2015). Dit feit heeft natuurlijk onherroepelijk gevolgen voor de waar-

den en normen in onze maatschappij. Dat blijkt ook uit al die zaken waarmee onze jongeren, die dagelijks verbonden zijn met het internet, opgroeien. Berichten over 'homo's en lesbiennes die van een fantastisch seksleven genieten' is voor hen heel normaal geworden.

En wat te denken van het absurde tv-programma 'Temptation Island'? Ook al kijk je er zelf niet naar, je (on)gelovige (Facebook-) vrienden hebben het er wel over. Die sfeer adem je in. Het geeft je een gevoel van vervreemding ten opzichte van de Bijbel, waarin gesproken wordt over reinheid en trouw tussen één man en één vrouw. De afstand tot de Bijbel wordt daardoor groot. Hij voelt als een boek uit een tijdperk dat niet meer bestaat. Terwijl de godloze cultuur steeds dichterbij komt. Zelfs tot in je eigen bed dringen de beelden en meningen van deze cultuur zich aan je op via je smartphone, tablet en laptop.

Je eigen waarheid

Maar hiermee is het belangrijkste van onze veranderende cultuur nog niet gezegd. Steeds vaker duikt de typering op van onze tijd als het postwaarheidstijdperk (*post-truth age*). Het fenomeen 'nepnieuws' hoort bij dit tijdperk. Het

heeft te maken met het feit dat we de vruchten plukken van tientallen jaren postmodernisme. Zoals Susan Neiman in haar boekje *Verzet en rede in tijden van nepnieuws* aangeeft: 'Postmodernisme maakt bijna overal de dienst uit: in de kunst, in de psychoanalyse, in de letterkunde, in de antropologie en zelfs in een groot deel van de geschiedschrijving.'² Het postmodernisme is dus overal, en daarmee de gedachte dat iedere aanspraak op waarheid als verdacht wordt aangemerkt. Met deze gedachte groeien onze jongeren op. Waarheid is wat jouw gevoel, intuïtie, ervaring zegt dat waar is. Zo heeft ieder individu dus zijn eigen waarheid. Dat mogen we vervolgens niet ter discussie stellen omdat je dan de integriteit van de ander aantast. Immers, dé waarheid is er niet en kan door niemand geclaimd worden. Waarheid is daarmee iets puur persoonlijk geworden. Iets waarover je niet kunt argumenteren. Zo brengt dit ten diepste een onverbondenheid met zich mee: ieder op z'n eigen eilandje met z'n eigen waarheid. In die zin houdt Donald Trump ons een spiegel voor. Hij is een exponent van het postwaarheidstijdperk. Iets wat hij in de ochtend beweerd heeft, kan hij in de middag glashard ontkennen. Voor alles wat hem niet bevalt, gebruikt hij het woord 'nepnieuws' en van de ene op de andere dag kan hij een minister per tweet ontslaan.

De enige norm

Het is in deze veranderende tijd dat wij als kerken nog steeds belijden dat de Bijbel onze norm is. In de artikelen 3, 5 en 7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis omschrijven we wat dat voor ons betekent. Wij geloven dat het waar is wat Petrus zegt (2 Petr. 1:21), dat het Woord van God niet is voortgekomen uit menselijk initiatief. Maar mensen hebben namens God gesproken omdat ze door de Heilige Geest gedreven werden. En God heeft ervoor gezorgd dat zijn Woord op schrift is gesteld (NGB, art. 3). Vervolgens belijden we in NGB artikel 5 dat alleen de Bijbel normerend is voor ons geloof. Dat bepaalt onze omgang met de Bijbel. Het is niet geoorloofd 'anders te leren dan ons reeds

geleerd is door de Heilige Schrift'. De Bijbel bevat de wil van God volkomen en wij zijn geroepen ons daaraan te onderwerpen (NGB, art. 7).

Wat betekent deze belijdenis? Allereerst dat we hiermee een gezag buiten onszelf erkennen. God spreekt tot ons als een gezaghebbend persoon. In de tweede plaats gaat dit spreken van God over ons leven, wij staan onder zijn gezag. In de derde plaats betekent dit dat er sprake is van één waarheid, namelijk die waarheid die God ons bekendmaakt. In de laatste plaats kunnen wij door het lezen en horen van Gods Woord deze waarheid kennen.

Maar dit belijden is in onze tijd problematischer dan ooit. Het gezag van de Bijbel staat onder druk. De Bijbel als norm staat haaks op onze veranderende cultuur. Tussen die twee is een gigantische kloof ontstaan. En nu zijn er twee valkuilen.

Valkuilen

Aan de ene kant kun je de kloof gaan ontkennen. Je vervalt daarmee in wat genoemd wordt: *biblicisme*. Dat is dat je de Bijbel leest vanuit de gedachte dat alles een-op-een toepasbaar is in welke tijd dan ook. Oftewel, er is geen kloof omdat je alles letterlijk moet nemen. Het lijkt erop dat je met deze opvatting het gezag van de Bijbel hooghoudt. Maar niets is minder waar. Want vroeg of laat loopt een letterlijke lezing van de Bijbel spaak. Dat gebeurt als je op een tekst stuit die onmo-

gelijk letterlijk op te vatten is. Denk bijvoorbeeld aan de uitspraak van de Here Jezus dat je je rechterhand moet afhakken of je rechteroog moet uitrukken wanneer die je tot zonde verleiden (Mat. 5:29-30). Wie zal deze tekst ooit letterlijk opvatten? Maar als je dat bij deze tekst niet doet, waarom dan ook niet bij andere teksten? En daarmee is de steen aan het rollen. De opvatting dat je de Bijbel in alles letterlijk moet nemen, is nooit vol te houden. Onze jongeren (en niet alleen zij!) zullen ons meteen confronteren met de inconsequentie van deze opvatting (waarom het één wel en het andere niet?). En je zult hun dan gelijk moeten geven.

Maar aan de andere kant – en dat brengt ons bij de tweede valkuil – kun je van de weeromstuit de kloof gaan benadrukken. Dat je stelt dat we met de Bijbel te maken hebben met een boek uit het verleden. En dat we daarom niet zomaar datgene wat daarin geschreven staat, kunnen toepassen in onze tijd. Ook deze opvatting lijkt in eerste instantie sympathiek en lijkt je verder te brengen. Toch is het maar schijn. Juist het accentueren van het feit dat wij 'in een andere tijd leven' en dat 'onze context niet te vergelijken is met de context van toen' brengt met zich mee dat je je eigen tijd tot norm verheft: wij en onze tijd bepalen uiteindelijk wat de tekst precies tot ons te zeggen heeft (NB, dec. 2017). Je kunt dan bijvoorbeeld zeggen: Paulus' opvattingen over de vrouw en over homoseksualiteit waren ingegeven door de toenmalige cultuur, in onze veranderende tijd zijn wij er dáárom niet meer aan gebonden. Hiermee ga je het pad op van de schriftkritiek: immers, je gaat tégen de Bijbel in. Maar ook deze steen zal verder rollen. Waarom is Paulus' opvatting over de betekenis van Christus' lijden en sterven dan niet tijdgebonden? Het feit dat hij spreekt over een zoenoffer, is dat ook niet ingegeven door zijn tijd en cultuur? Moeten wij in onze tijd niet andere beelden gebruiken die een ander zicht geven op de betekenis van Christus' lijden en sterven? Deze laatste vragen worden nu al openlijk onder ons aan de orde gesteld.³ Dat gebeurt er dus als je de kloof gaat benadrukken. Dan wordt de

Bijbel een tijdgebonden boek en onze tijd wordt de bepalende factor of iets toepasbaar is of niet.

De norm bewaren

Wat staat ons nu te doen om tegenover deze twee valkuilen de Bijbel als norm te bewaren? We zullen moeten beginnen bij ons uitgangspunt en vervolgens moeten bekijken wat dit uitgangspunt betekent voor ons bijbellezen.

Wat is ons uitgangspunt? Als het gaat om de Bijbel, hebben we in meerdere opzichten te maken met een bijzonder boek. De onder ons bekende Greijdanus verwoordt het in zijn boek over het lezen van de Bijbel als volgt: 'De Bijbel geeft zich als de openbaring en het eigen woord van God door mensendienst.⁴ God heeft zijn openbaring dus niet als een encyclopedie uit de hemel laten vallen, maar heeft zijn Woord bekendgemaakt, geïnspireerd door de Geest, via mensen en menselijke situaties. Om het in termen van vandaag te zeggen: de Bijbel is geen Google die je kunt raadplegen met jouw zoektermen, je zult daarentegen zélf op zoek moeten gaan. God openbaart zichzelf – wie Hij is en wat Hij wil – via geschiedenisverhalen, poëzie, profetie, wetten, brieven en noem maar op.

Wat betekent dit voor ons? Greijdanus zegt het zo: 'Steeds moet daarom de Heilige Schrift verklaard worden als het woord van God naar de gedachtegang, die God ons in zijn goddelijk denken in de Heilige Schrift geopenbaard heeft en doet kennen.⁵ Een moeilijke zin, maar het wil zeggen dat we gericht zijn op wat God ons via deze woorden te zeggen heeft. In heel de Schrift is het de heilige God die tot ons spreekt (2 Tim. 3:16). De vraag is alleen: hoe hoor je dan zijn stem daarin? Wat betekent dit voor je lezen van de Bijbel?

Op dit punt kunnen we bij Van Bruggen terecht. Hij heeft er namelijk op gewezen dat het feit dat God in een bepaalde tijd gesproken heeft, niet betekent dat God in gebondenheid aan die tijd gesproken heeft.⁶ Dat wil zeg-

gen: de Bijbel is wel tijdbepaald, maar niet tijdgebonden. Dit betekent dat het er voor ons op aankomt dat we als het ware door dat tijdbepaalde heenlezen en zoeken naar datgene wat God ons in deze woorden duidelijk wil maken. Om te horen wat God tot ons te zeggen heeft, moeten we bij ons bijbellezen op zoek naar het algemeen-geldige, dat is: datgene wat de tijd van toen overstijgt. Maar hoe gaat dat in z'n werk?

Het algemeen-geldige

Een heel simpel voorbeeld om mee te beginnen is het tiende gebod. In dat gebod wordt gezegd dat wij onze zinnen niet mogen zetten 'op het huis van een ander, evenmin op zijn vrouw'. Vervolgens wordt gesproken over 'slaaf, slavin, rund en ezel'. Duidelijk blijkt hier dat de Here zijn gebod heeft gegeven in een tijd van slavernij en boerenleven. Maar betekent dit nu dat dit gebod in onze tijd, waarin slavernij is afgeschaft en waar we de gevolgen plukken van de industriële en digitale revolutie, niet meer geldt? Dat is niet het geval. Want het algemeen-geldige in dit gebod is: 'dat we niet mogen begeren

wat van een ander is'. Niet zijn huis of vrouw, maar ook niet zijn smartphone of laptop. Het algemeen-geldige is hier duidelijk te onderscheiden van het alleen in die tijd geldende. Je zou het ook anders kunnen zeggen: het principe van wat God zegt, is te onderscheiden van de toepassing ervan in een bepaalde tijd. De toepassing heeft altijd te maken met de omstandigheden en situatie van dát moment.

Dan een iets moeilijker voorbeeld. In Leviticus 20:10 lees je het volgende voorschrift: 'Wie overspel pleegt met een getrouwde vrouw, een vrouw die een ander toebehoort, moet ter dood gebracht worden. Beide echtbrekers moeten worden gedood.' Wat is hier het algemeen-geldige? En wat het tijdbepaalde? Belangrijk om dit te onderscheiden is dat wij ons realiseren dat we dit voorschrift lezen vanuit het Nieuwe Testament. Dat betekent dat wij verder zijn in de heilsgeschiedenis. Wij belijden dat met de komst van Christus de wetten van Mozes zijn vervuld (NGB, art. 25). Toch komt in dit voorschrift nog steeds Gods Woord op ons af. Het algemeen-geldige hierin is namelijk dat God overspel nog steeds heel erg vindt. Als je je hieraan schuldig maakt, heb je voor God de doodstraf verdiend. Jezus Christus heeft daar nog aan toegevoegd dat dit ook geldt wanneer je overspel pleegt in je hart (Mat. 5:28). Door zijn lijden en sterven heeft Hij echter aan de strafmaat voldaan, Hij heeft de doodstraf ondergaan. En dat niet alleen voor onze zonden, maar voor de zonde van de hele wereld (1 Joh. 2:2). Daarom leven we nu in de tijd van genade. Als je overspel hebt gepleegd (daadwerkelijk of in je hart), hoef je niet meer ter dood gebracht te worden, maar moet je je wel bekeren. Doe je dat niet, dan zal God de strafmaat later aan jou voltrekken (Mat. 5:29).

Ten slotte als voorbeeld een voorschrift uit het Nieuwe Testament. In 1 Timoteüs 2:8 geeft Paulus de instructie dat de mannen 'met geheven handen bidden, vol toewijding, zonder wrok en onenigheid'. Wat is hier nu het algemeen-geldige en wat het tijdbepaalde? Om dit te zien moeten we eerst precies kijken wat er staat. Laat ik hier de oude Statenvertaling weer geven, omdat die exact de woorden vertaalt zoals ze er staan: 'Ik wil dan dat de mannen bidden in alle plaatsen, opheffende heilige handen, zonder toorn en twisting.' In de hoofdzin geeft Paulus de instructie: ik wil dat mannen bidden zonder toorn en twisting. Dat is, zeg maar, het algemeen-geldige.

In de bijzin verwijst Paulus naar de toenmalige praktijk van bidden: het opheffen van de handen. Het is in die setting dat Paulus zijn instructie geeft. Het 'met geheven handen' was toen in de gemeente blijkbaar de gebruikelijke praktijk. Maar deze praktijk is niet een voorschrift voor alle tijden. Dat blijkt ook, wanneer je andere gegevens uit de Bijbel hiernaast legt waar ook andere manieren van bidden als mogelijkheid genoemd worden.

Niet buitenspel zetten

Dit laatste is overigens een wezenlijk punt. Het is belangrijk om eerst een betreffende tekst in de Bijbel in zijn eigenheid te bekijken. Om te zien wat God daarin nog steeds tot ons te zeggen heeft, wat daarin het algemeen-geldige is en het alleen in die tijd geldende. Daarna kan het geheel van de Bijbel als toets of check dienen om te zien of je op het goede spoor zit of niet.⁷

Het is nu interessant om met datgene wat we tot nu toe gevonden hebben, te kijken naar een tekst die tegenwoordig zo in de aandacht is: 1 Timoteüs 2:12. In deze tekst vinden we het voorschrift van de apostel Paulus, waarin hij de vrouwen verbiedt om te onderwijzen en gezag te voeren. Uit de directe context blijkt dat dit voorschrift is ingekaderd in Paulus' aanwijzingen voor hoe het in het huis van God, de gemeente, moet toegaan (1 Tim. 3:15).

Wanneer we nu dit voorschrift bezien en vergelijken met Paulus' voorschrift in vers 8, dan springt er een duidelijk verschil in het oog. Namelijk dat in vers 12 geen tijdbepaalde elementen genoemd worden. Natuurlijk geeft Paulus zijn voorschrift in de situatie van dat moment, maar nergens verwijst hij daarnaar en geeft hij aan dat deze omstandigheden de reden zijn van zijn voorschrift. Integendeel. Hij noemt als reden dat Adam eerst geschapen is en daarna Eva én dat niet Adam als eerste misleid werd maar Eva. In tal van exegeses over dit gedeelte wordt geprobeerd om aan te tonen dat dit voorschrift van Paulus wél is ingegeven door de situatie van toen en daarom niet meer geldig hoeft te zijn in onze

tijd. Het punt is alleen: dit element moet bij dit voorschrift van buiten de tekst worden ingedragen! Of het nu gaat om 'dominante vrouwen die hun man overheersen' of om 'ongeschoolde vrouwen die nog niet in staat waren te onderwijzen', aan geen van deze dingen wordt gerefereerd bij dit voorschrift. Het is ons dan ook niet toegestaan om op deze manier de tekst in onze tijd buitenspel te zetten en daarmee het Woord van de Here dat op ons afkomt. Blijkbaar is dit wat naar de bedoeling van God, door zijn apostel, aan ons geopenbaard wordt!

Gehoorzaamheid

De vraag was: hoe kunnen we Gods Woord als norm bewaren in een sterk veranderende cultuur? Naast de twee genoemde valkuilen (biblicisme en schriftkritiek) moet in onze tijd nog iets anders benadrukt worden, namelijk dat het nodig is om te onderscheiden tussen een exegeese die waar is en een exegeese die de tekst onrecht aandoet. Met name zal kritisch gekeken moeten worden naar gegevens die van buiten de tekst aan de tekst worden opgedrongen.⁸ Ons uitgangspunt is het woord van Paulus, dat zegt dat heel de Schrift nuttig is om ons te onderwijzen. Ondanks dat het schriftwoord de sporen van de tijd in zich draagt, is het mogelijk om Gods stem te horen. Dit heeft consequenties voor onze benadering van de Bijbel. Zoals Greijdanus opmerkt, moet het schriftwoord worden opgevat en verklaard 'niet naar het verstaan van de hoorders, maar naar de zin van de spreker, dat is God'. Oftewel, het gaat er niet zozeer om dat we nagaan wat de mensen toen in dat woord hebben gehoord of wat zij ervan hebben verstaan, maar naar wat er 'naar de bedoeling van God blijkbaar in werd geopenbaard'.⁹

Er is sprake van een norm die op ons afkomt. Ook in een postchristelijke tijd vraagt deze norm om gehoorzaamheid. Het komt erop aan, dat we 'eerder alle schepselen prijsgeven, dan dat we het minste of geringste tegen Gods wil zouden doen'.¹⁰ We kunnen niet genoeg benadrukken dat God tot ons spreekt via zijn Woord. We mogen dankbaar zijn dat God in zijn wijsheid heeft be-

sloten om dit Woord voor ons op schrift te stellen. Zo zijn wij in staat om, ook in onze tijd, zijn stem te horen. Maar dit vraagt van ons wel een uiterst zorgvuldige omgang met de Bijbel. Er zal geargumenteed moeten worden en als een bepaalde uitleg de toets van de kritiek niet kan doorstaan, zal ze moeten worden afgewezen. Zo niet, dan betekent dit dat alle interpretaties mogelijk zijn. En als alle interpretaties mogelijk zijn, dan bestaat er geen waarheid meer. En als er geen waarheid meer bestaat, dan wordt de Bijbel afgeschreven als: nepnieuws.

Noten:

- 1 Vgl. Manfred Spitzer, 'Maakt Google ons dom?', in: Manfred Spitzer, *Digitale dementie. Hoe wij ons verstand kapotmaken*, Amsterdam/Antwerpen, 2014⁴, p. 11-26.
- 2 Susan Neiman, *Verzet en rede in tijden van nepnieuws*, Rotterdam, 2017, p. 10.
- 3 Zie: Mattias Rouw, *Zonderschuld. Woestijnvaders over vernieuwd leven*, Barneveld, 2017.
- 4 S. Greijdanus, *Schriftbeginselen ter schriftverklaring en historisch overzicht over theorieën en wijzen van schriftuitlegging*, Kampen, 1946, p. 116.
- 5 S. Greijdanus, *Schriftbeginselen ter schriftverklaring*, p. 137 (spelling door mij aangepast).
- 6 J. van Bruggen, *Het lezen van de bijbel. Een inleiding*, Kampen, 1981, p. 79.
- 7 Bij het geheel van de Bijbel hoort ook het zicht op de ontwikkeling van de heilsgeschiedenis en op het apostolisch leergezag, zie: 'Zijn wij consequent in ons bijbellezen?', in: *Nader Bekeken*, dec 2016, p. 337-340.
- 8 Het is zoals Van Bruggen aangeeft: 'De exegeet moet steeds nauwkeurig nagaan in hoeverre de tekst een nadere begrenzing vanuit buiten-textuele gegevens toelaat,' J. van Bruggen, *Het kompas van het christendom. Ontstaan en betekenis van een omstreden bijbel*, Kampen, 2002, p. 76.
- 9 S. Greijdanus, *Schriftbeginselen ter schriftverklaring*, p. 137 (spelling door mij aangepast).
- 10 Naar: HC zondag 34, vraag en antwoord 94.